

Arkeologisk utredning **inom Lund 3:7 med flera** i Vårgårda kommun

Arkeologisk utredning
Lund 3:7 med flera
Tumberg socken, Vårgårda kommun
Mats Hellgren
Kulturmiljö, Förvaltningen för kulturutveckling
KU Arkeologisk rapport 2021:33

Arkeologisk utredning **inom Lund 3:7 med flera** i Vårgårda kommun

Arkeologisk utredning
Lund 3:7 med flera
Tumberg socken, Vårgårda kommun
Mats Hellgren
Kulturmiljö, Förvaltningen för kulturutveckling
KU Arkeologisk rapport 2021:33

Författare Mats Hellgren

Grafisk form, layout och teknisk redigering Gabriella Kalmar

Omslagsbild Fotot visar ett grävt schakt i norra delen av undersökningsområdet från väster. Foto taget av Mats Hellgren.

Förvaltningen för kulturutveckling

Vänerparken 13

462 35 Vänersborg

tel. 010-441 42 00

<http://vgregion.se/kulturutveckling>

Innehåll

Sammanfattning	8
Inledning och bakgrund	8
Syfte och metod	8
Landskap och fornlämningar	8
Arkiv- och kartstudier	8
Resultat	10
L2021:5480	12
Anläggningar	12
Stolphål	12
Ränna.....	12
Härdar.....	12
Gropar.....	12
Slutsats och förslag till fortsatta åtgärder	12
Referenser	14
Tryckta källor	14
Otryckta källor	14
Tekniska och administrativa uppgifter	15
Bilagor	16

Figur 1. Utdrag ur ESRI, National Geographic World Map över Västra Götalands län med platsen för undersökningen markerad.

Figur 2. Utdrag ur Esri, Open Street Map över de södra delarna av Västra Götalands län med undersökningen markerad.

Figur 3. Foto från sydvästra delen av undersökningsområdet. Foto: Mats Hellgren.

Sammanfattning

Förvaltningen för kulturutveckling inom Västra Götalandsregionen har genomfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Lund 3:7 med flera i Tumberg socken, Vårgårda kommun.

Undersökningen resulterade i en nyupptäckt fornlämning i form av en blästbrukslämning (L2021:5480) och att två kända boplatser (L1964: 8519 och L1964:9224) visade sig höra samman så att de utgörs av ett och samma boplatsoområde (L2021:5479).

nyttjats under historisk tid inleddes undersökningen med arkiv- och kartstudier. När dessa studier var avslutade påbörjades fältarbetet genom okulär inventering av undersökningsområdet. Därefter grävdes sökschakt med hjälp av grävmaskin inom topografiskt sett fördelaktiga lägen.

Samtliga schakt och framkomna anläggningar mättes in med hjälp av GPS med RTK-korrektion och efterbearbetades i programvaran ArcGis. Dokumentation gjordes i programmet Arkeo med digitala ritplattor.

Inledning och bakgrund

Med anledning av att Vårgårda kommun avser detaljplanera ett område för industrietablering i norra utkanten av samhället Vårgårda har Förvaltningen för kulturutveckling i Västra Götalandsregionen genomfört en arkeologisk utredning efter beslut från Länsstyrelsen (Lst 431-21046-2021). Undersökningen påbörjades den 21 juni 2021 och avslutades den 14 september samma år. Fältpersonal utgjordes av Mats Hellgren (projektledare) och Johanna Lega båda från Förvaltningen för kulturutveckling.

Syfte och metod

Undersökningen ska fastställa om det finns fornlämningar inom undersökningsområdet och ge Länsstyrelsen beslutsunderlag inför fortsatta åtgärder. Undersökningsresultatet kan även användas som planeringsunderlag av Vårgårda kommun.

För att skapa förståelse för hur det aktuella området

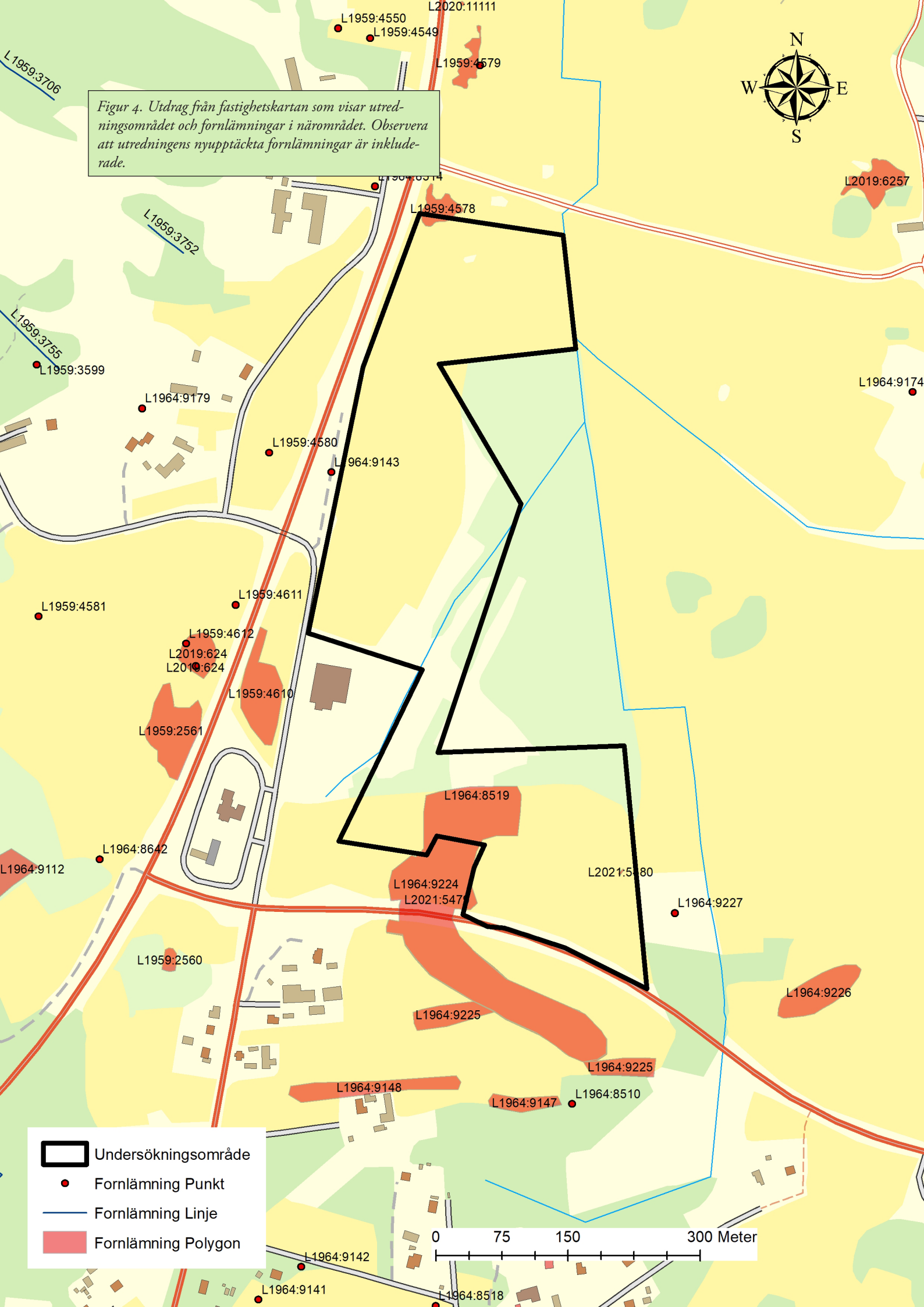
Landskap och fornlämningar

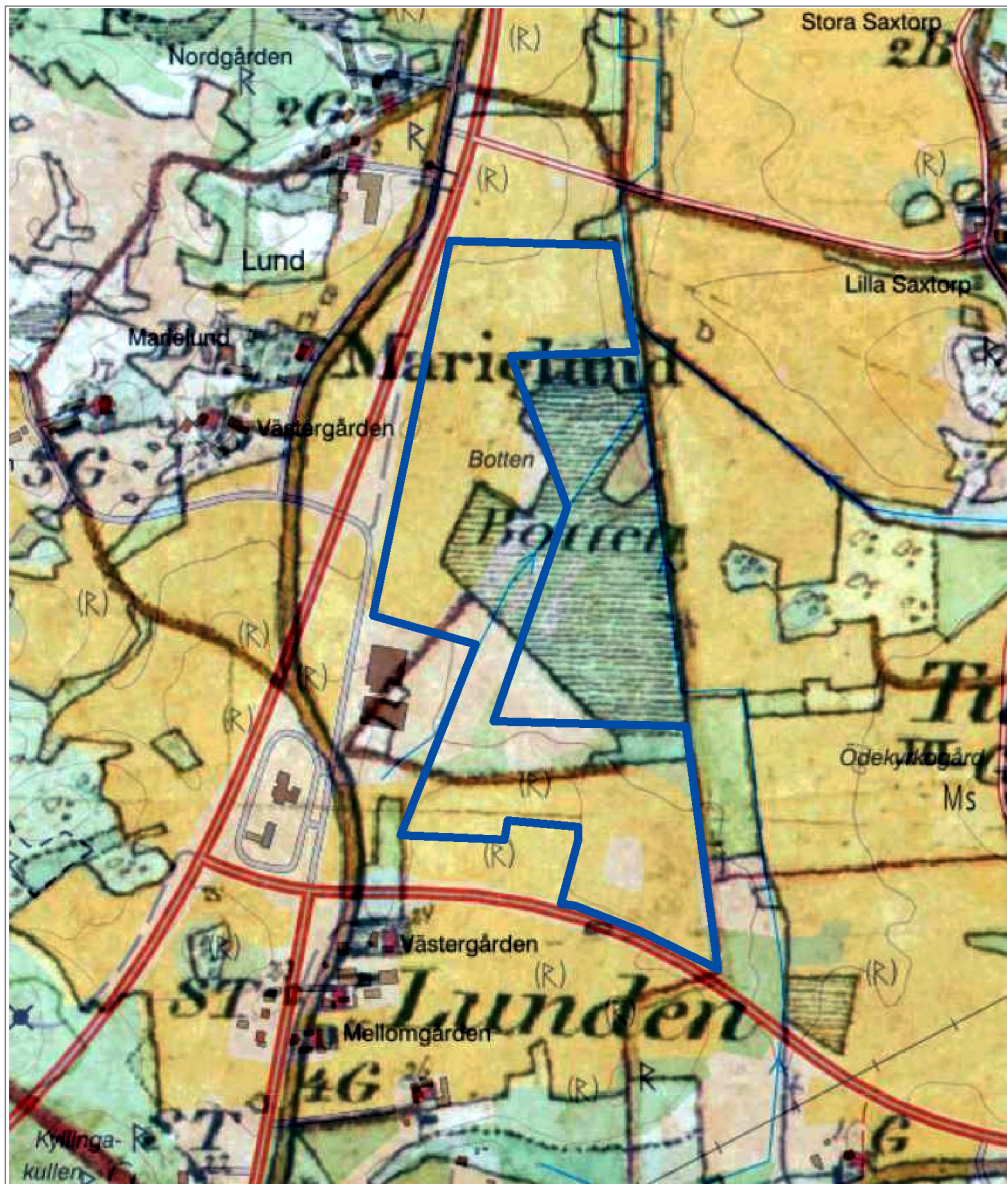
Utredningsområdet var 15 hektar stort och beläget i norra utkanten av samhället Vårgårda. Området bestod av åkermark i söder, väster och i nordväst samt av ett våtmarksområde i nordöstra delen. Området avgränsades mot söder av bilväg och mot övriga väderstreck av fastighetsgränser. Den geologiska undergrunden utgjordes huvudsakligen av sand, lera eller torvmark.

Inom undersökningsområdet finns inga kända fornlämningar. I det omedelbara närområdet finns tre boplatser (L1959:4578, L1964:8519, L1964:9224). Strax väster om utredningsområdet finns ytterligare tre boplatser (L1959:4610, L1959:2561, L2019:624). Längre bort mot söder finns fler fornlämningar i form av boplatser, fosil åker, fyndplatser och gravar.

Arkiv- och kartstudier

De största delarna av utredningsområdet ligger på Lunds bys tidigare utmark i Tumberg socken i ett svagt böljande

Figur 5. Kombinerad karta där dagens karta är placerad ovanpå häradskartan från 1890-talet. Kartan visar att den odlingsbara marken omfattar samma område idag som i slutet av 1890-talet. Undersökningsområdet är markerad med blå linje.

landskap i Kullings härad. Lund finns omnämnt i en jordebok från 1540 och namnet kan härledas till ordet lund. År 1546 bestod Lund av tre gårdar.

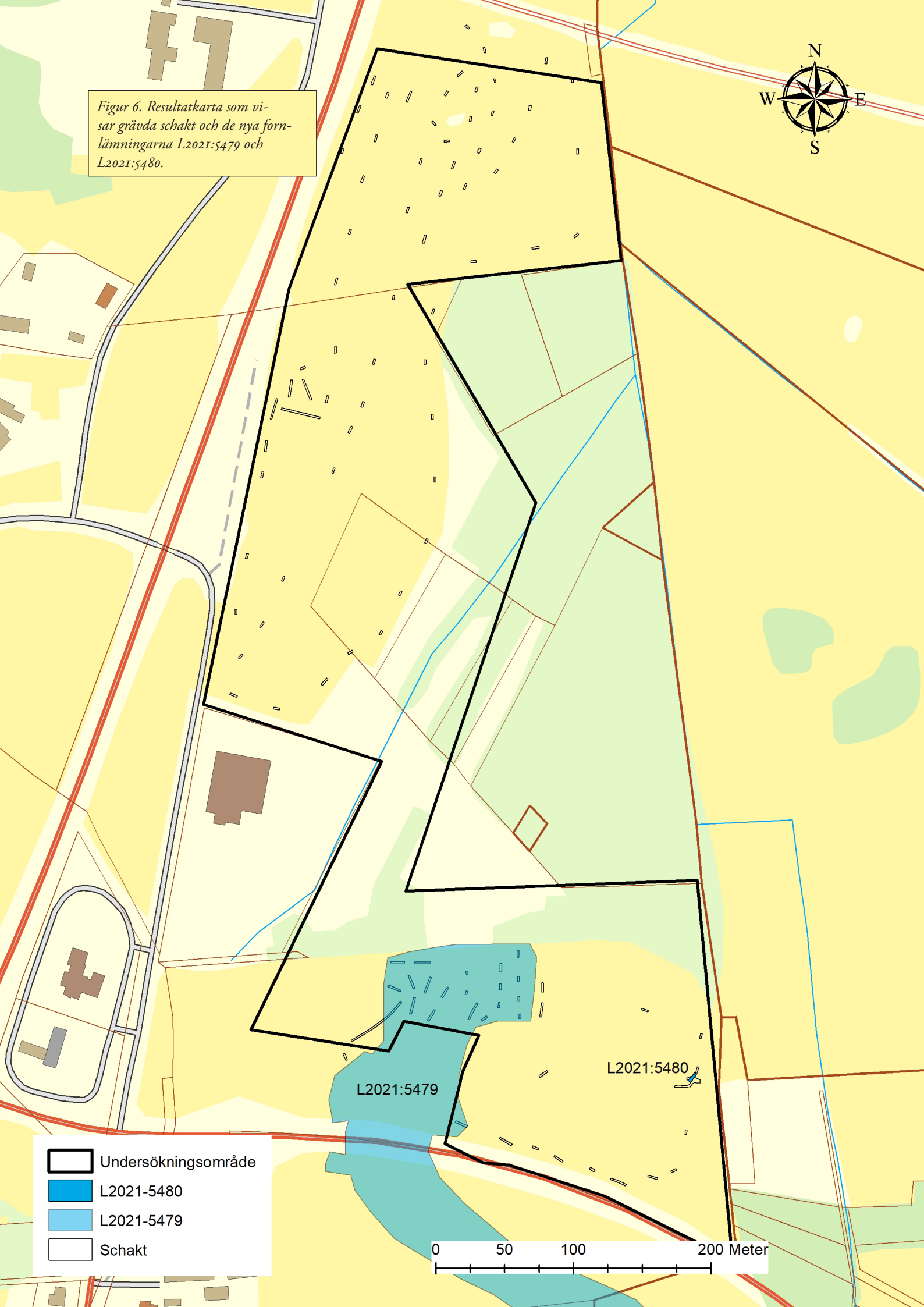
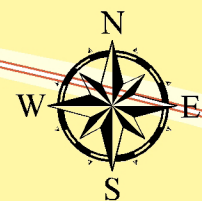
Det historiska kartmaterialet visar att större delen av utredningsområdet utgjordes av ett utmarksområde bestående av ängsmark i nordväst och sydöst och mossmark i nordöst. Medan merparten av området i sydväst nyttjades som åkermark. Den äldsta kartan där undersökningsområdet är synligt härrör från en stor-skifteskarta från 1821.

Resultat

Fältundersökningen inleddes med en okulär besiktning av utredningsområdet. Därefter maskingrävdes sammanlagt 103 schakt inom topografiskt sett fördelaktiga lägen (se figur 6). Schakten var 3–43 meter långa och 1,3 meter breda och totalt avbanades 929 kvadratmeter.

I ett lågt liggande parti i sydöstra delen av undersökningsområdet strax söder om en våtmark framkom en nyupptäckt fornlämning bestående av en blästbrukslämning i form av ett malmupplag. Det insamlade malmprovet var inte magnetiskt vilket tyder på att det ännu inte rostats. Denna lämning erhöll beteckningen L2021:5480 i Fornreg.

Figur 6. Resultatkarta som visar grävda schakt och de nya forn­lämningarna L2021:5479 och L2021:5480.

0 50 100 200 Meter

Figur 7. Foto från sydöst som visar det stensatta diket alldeles intill malmupplaget (A1671). Foto: Mats Hellgren.

I övrigt framkom endast anläggningar inom undersökningsområdets högt belägna del i söder mellan de båda boplatserna L1964:8519 och L1964:9224. Undersökningen kunde påvisa att de båda boplatserna, L1964:8519 och L1964:9224, utgjordes av ett samma boplatsoområde vilket erhöll den nya fornlämningsbeteckningen L2021:5479.

Schaktbeskrivningar återfinns i bilaga 1 och anläggningsbeskrivningar finns i bilaga 2. I bilaga 3 finns kartor som visar grävda schakt och i bilaga 4 finns kartor som visar framkomna anläggningar. Nedan redogörs information om de nyupptäckta fornlämningarna.

L2021:5480

Inom ett cirka 5x3 meter stort område strax söder om en mosse framkom stora mängder myrmalm vilket tolkades som ett malmupplag (A1671). Förekomsten avgränsades mot nordöst av ett stensatt dike (se figur 7).

Anläggningar

Totalt hittades tjugotvå anläggningar av förhistorisk karaktär i form av femton stolphål, tre rännor, två härdar och två gropar. Samtliga anläggningar hittades i området mellan de tidigare kända boplatserna L1964:8519 och L1964:9224.

Stolphål

Nio av stolphålen var ovala till formen och 0,2–0,6 meter stora medan de resterande var runda och 0,24–0,41

meter stora. Fyllningen bestod av gråbrun sand i olika skiftningar och hade i regel förekomst av kolstänk.

Ränna

Rännorna var 0,93–1,6 meter långa och 0,42–1 meter breda. Fyllningen bestod av gråbrun sand med kolstänk.

Härdar

Härdarna var 0,52–0,88 respektive 1,1–1,35 meter stora. Fyllningen bestod av sotig sand med förekomst av kolbitar. Den större anläggningen innehöll skörbrända stenar.

Gropar

Groparna var 0,5–0,62 respektive 0,47–0,7 meter stora. Fyllningen bestod av gråbrun sand innehållande kolstänk.

Slutsats och förslag till fortsatta åtgärder

Den arkeologiska utredningen resulterade i en nyupptäckt blästbrukslämning i form av ett malmupplag, L2021:5480, samt att två redan kända boplatser, L1964:8519 och L1964:9224, visade sig bestå av en och samma boplatz vilken erhöll den nya fornlämningsbeteckningen L2021:5479.

Platsen för malmupplaget är strategiskt placerad ett trettiotal meter från en myr. Eftersom myrmalmen inte var magnetisk har den inte rostats inför järnfram-

ställning. Det är oklart hur gammal lämningen är men ett intilliggande stensatt dike som också avgränsade förekomsten av malm mot nordöst gav intryck om historisk tid.

Med anledning av undersökningsresultatet och om den planerade verksamheten fortskrider anser

Förvaltningen för kulturutveckling VGR att om det inte går att undvika fornlämningar kan det bli aktuellt med ytterligare arkeologiska undersökningar.

Inga avvikelser gentemot undersökningsplanen skedde.

Referenser

Tryckta källor

Ortnamnen i Älvsborgs län – Inledning

Ortnamnen i Älvsborgs län 8 – Kullings härad

Otryckta källor

Fornreg. Riksantikvarieämbetets registerverktyg för information om arkeologiska lämningar och uppdrag (tidigare FMIS)

Lantmäteriets digitala fastighetskarta

Lantmäterimyndighetens arkiv:

15-TUM-8, Storskifte 1821

Rikets allmänna kartverks arkiv:

Häradseconomiska kartan Vårgårda J112-33-4

Tekniska och administrativa uppgifter

Lst dnr: 43I-2IO46-202I

Västarvet dnr: KU 202I-00523

Västarvet pnr: I4658

Län: Västra Götaland

Kommun: Vårgårda

Socken: Tumberg

Fastighet: Lund 3:7 med flera

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Uppdragsgivare: Vårgårda kommun

Ansvarig institution: Förvaltningen för kulturutveckling, Västra
Götalandsregionen

Projektledare: Mats Hellgren

Fältpersonal: Mats Hellgren, Johanna Lega

Fältarbets tid: 202I-06-2I–202I-09-I4

Fälttimmar: 32 (två dagar, två arkeologer)

Arkiv: Handlingar arkiveras digitalt och finns tillgängliga hos
Förvaltningen för kulturutveckling

Rapporten finns tillgänglig på: <https://app.raa.se/oppdata/forndok>

Förvaltningen för kulturutveckling bildades 1 januari 2020 och är en sammanslagning av de tidigare förvaltningarna Kultur i Väst och Västarvet.

Bilagor

Bilaga 1. *Schaktbeskrivningar*

Bilaga 2. *Anläggningsbeskrivningar*

Bilaga 3. *Kartor som visar grävda schakt från norr till söder*

Bilaga 4. *Kartor som visar förekomsten av anläggningar
från väster till öster*

Bilaga. *Schaktbeskrivningar*

ID	Längd×bredd, m	Matjordsdjup, m	Alvmaterial	Kommentar
S1000	5×1,3	0,42	Silt, Lera	
S1004	4×1,3	0,5	Silt, Lera	
S1008	6×1,3	0,36	Silt, Lera	
S1012	3×1,3	0,3	Lera	
S1016	4×1,3	0,3	Lera	
S1020	3×1,3	0,5	Torv	Torvmosse
S1024	4×1,3	0,6	Torv	Torvmosse
S1028	4×1,3	0,5	Torv	Torvmosse
S1032	4×1,3	0,34	Silt	
S1036	4×1,3	0,36	Lera	
S1040	4×1,3	0,5	Torv	Torvmosse
S1044	5×1,3	0,5	Lera	Torvig matjord
S1048	5×1,3	0,5	Silt	Torvig matjord
S1052	4×1,3	0,5	Silt	Torvig matjord
S1056	4×1,3	0,5	Torv	Torvmosse
S1060	4×1,3	0,5	Torv	Torvmosse
S1064	4×1,3	0,38	Lera	
S1068	4×1,3	0,4	Lera	
S1072	4×1,3	0,36	Lera	
S1076	4×1,3	0,3	Lera	
S1080	5×1,3	0,28	Sand	
S1084	3×1,3	0,15	Berg	
S1088	4×1,3	0,28	Lera	
S1092	4×1,3	0,2	Berg, Lera	
S1096	5×1,3	0,28	Lera	
S1100	3×1,3	0,32	Lera	
S1104	5×1,3	0,4	Lera	
S1108	5×1,3	0,36	Lera	
S1112	4×1,3	0,36	Berg, Lera	
S1116	4×1,3	0,3	Lera	
S1120	4×1,3	0,34	Lera	
S1124	4×1,3	0,32	Lera	
S1128	6×1,3	0,3	Lera	
S1132	5×1,3	0,3	Lera	
S1136	5×1,3	0,3	Lera	
S1140	4×1,3	0,32	Lera	
S1144	7×1,3	0,36	Lera	
S1148	3×1,3	0,5	Lera	
S1152	4×1,3	0,34	Lera	

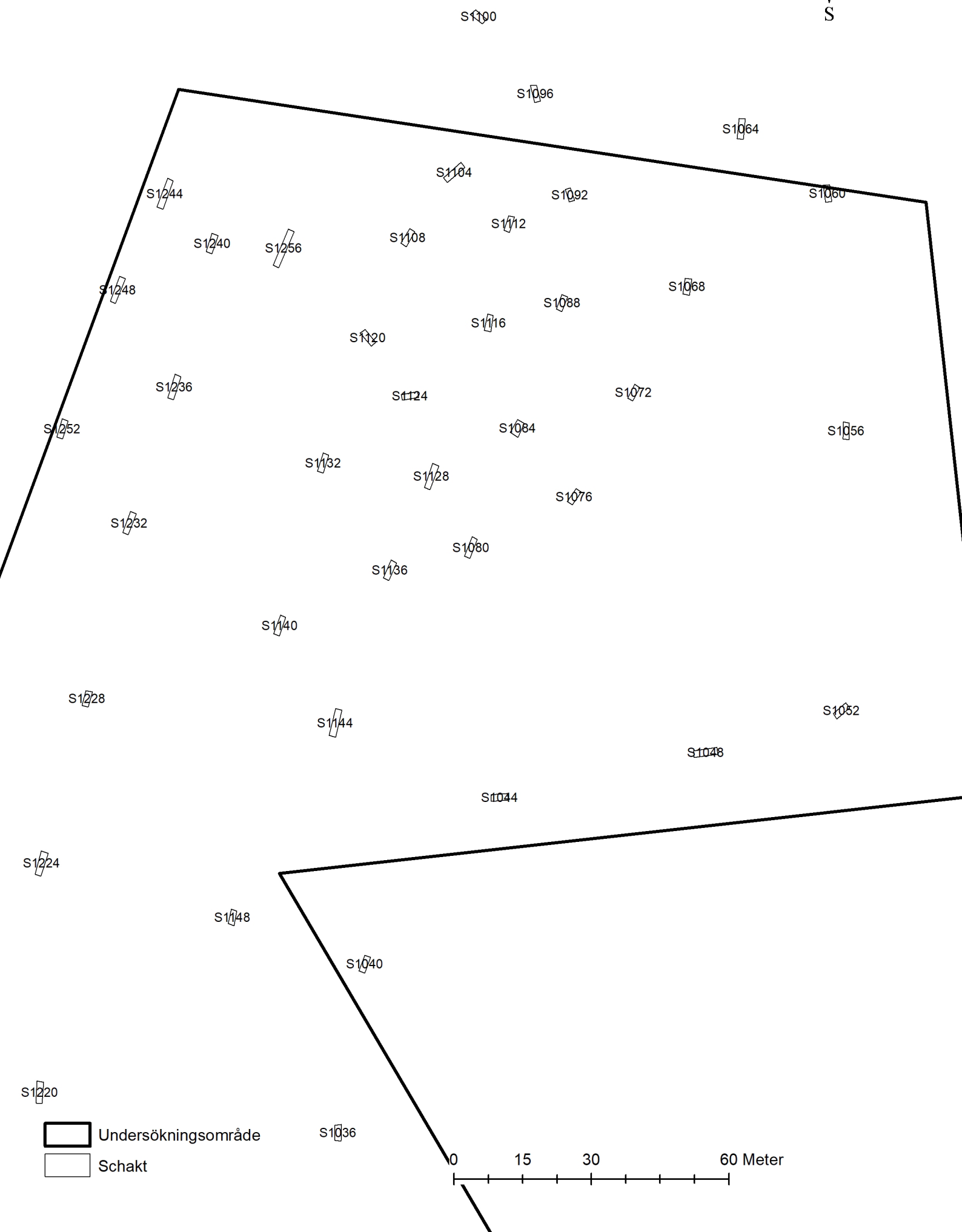
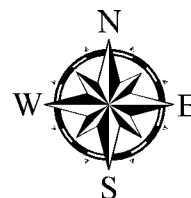
ID	Längd × bredd, m	Matjordsdjup, m	Alvmaterial	Kommentar
S1156	5×1,3	0,38	Silt	
S1160	6×1,3	0,4	Silt	
S1164	4×1,3	0,36	Lera	
S1168	4×1,3	0,3	Lera	
S1172	5×1,3	0,28	Lera	
S1176	4×1,3	0,26	Lera	
S1180	4×1,3	0,28	Lera	
S1184	4×1,3	0,32	Lera	
S1188	5×1,3	0,34	Silt	
S1192	7×1,3	0,46	Sand	
S1196	15×1,3	0,26	Sand	
S1200	30×1,3	0,24	Sand	
S1204	16×1,3	0,24	Sand	
S1208	5×1,3	0,26	Silt, Lera	
S1212	12×1,3	0,24	Sand	
S1216	6×1,3	0,24	Lera	
S1220	5×1,3	0,46	Lera	
S1224	6×1,3	0,36	Lera	
S1228	4×1,3	0,28	Lera	
S1232	6×1,3	0,24	Lera	
S1236	6×1,3	0,34	Lera	
S1240	5×1,3	0,34	Lera	
S1244	3×1,3	0,26	Lera	
S1248	4×1,3	0,28	Lera	
S1252	3×1,3	0,26	Lera	
S1256	8×1,3	0,26	Lera	
S1260	4×1,3	0,4	Sand	
S1264	43×1,3	0,3	Sand	
S1298	10×1,3	0,26	Sand	
S1321	11×1,3	0,3	Sand	
S1325	8×1,3	0,3	Sand	
S1341	10×1,3	0,25	Sand	
S1345	11×1,3	0,25	Sand	
S1349	12×1,3	0,25	Sand	
S1353	9×1,3	0,25	Sand	
S1357	12×1,3	0,25	Sand	
S1361	9×1,3	0,25	Sand	
S1384	7×1,3	0,25	Sand	
S1400	2×1,3	0,35	Sand	

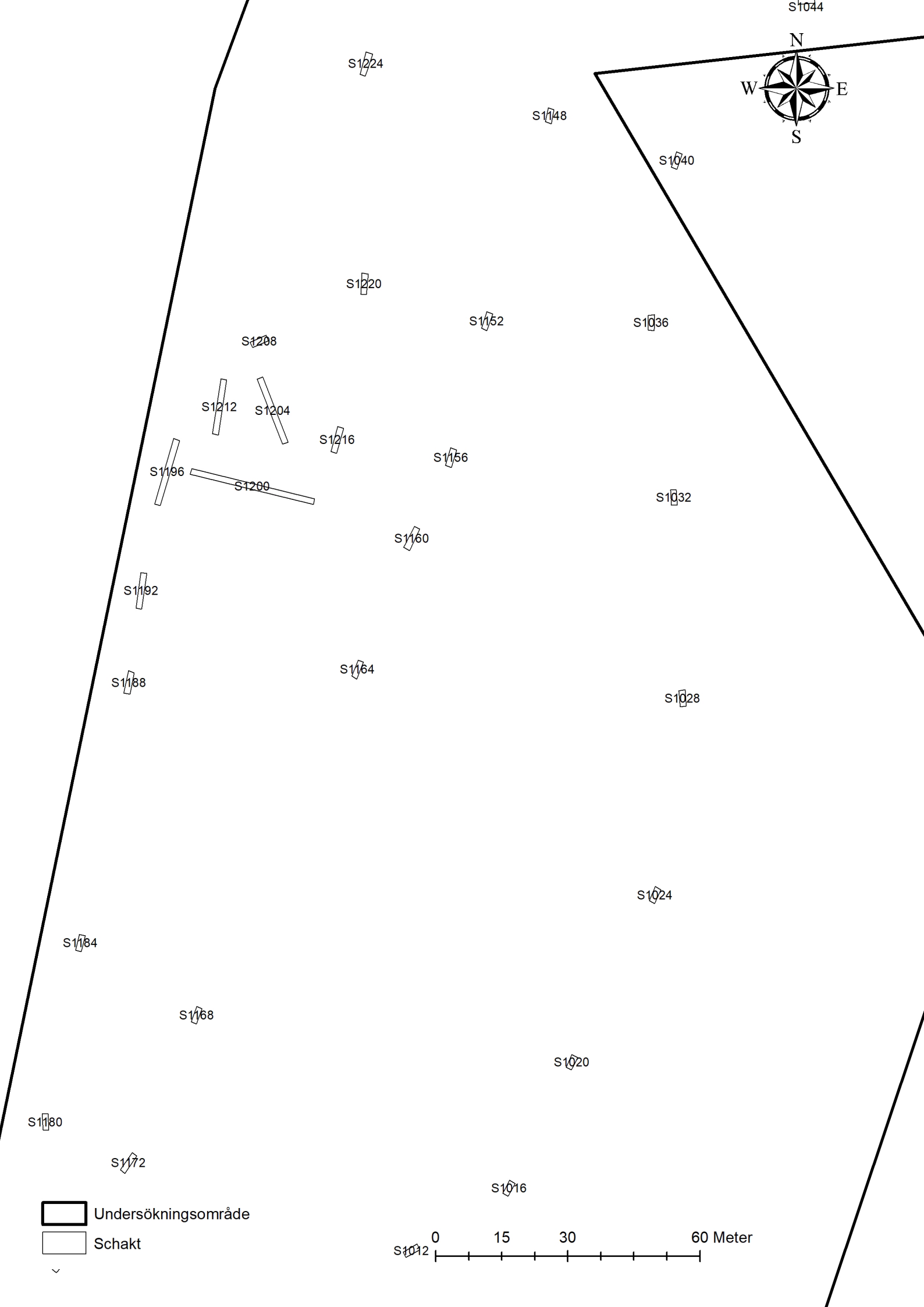
ID	Längd x bredd, m	Matjordsdjup, m	Alvmaterial	Kommentar
S1414	2x1,3	0,3	Sand	
S1427	12x1,3	0,25	Sand	
S1437	4x1,3	0,35	Sand	Förekomst av av slagg
S1450	3x1,3	0,3	Sand	
S1466	4x1,3	0,3	Sand	
S1479	5x1,3	0,25	Sand	
S1492	4x1,3	0,25	Sand	
S1513	3x1,3	0,3	Sand	Förekomst av slagg
S1527	4x1,3	0,35	Sand	
S1540	3x1,3	0,3	Sand	
S1553	9x1,3	0,35	Sand	
S1557	6x1,3	0,3	Sand	
S1576	5x1,3	0,3	Lera	
S1580	3x1,3	0,25	Lera	
S1584	3x1,3	0,3	Lera	
S1588	3x1,3	0,25	Lera	
S1592	6x1,3	0,25	Sand	
S1596	10x1,3	0,25	Sand	
S1606	3x1,3	1,2	Sand	
S1610	6x1,3	0,75	Sand	
S1614	4x1,3	0,8	Sand	
S1618	9x1,3	0,65	Sand	
S1622	9x1,3	0,7	Sand	
S1638	6x1,3	0,35	Sand	
S1642	15x9	0,40	Silt	Malmupplag inom ett ca 5x3 m stort område. Området avgränsades mot öster av ett stensatt dike

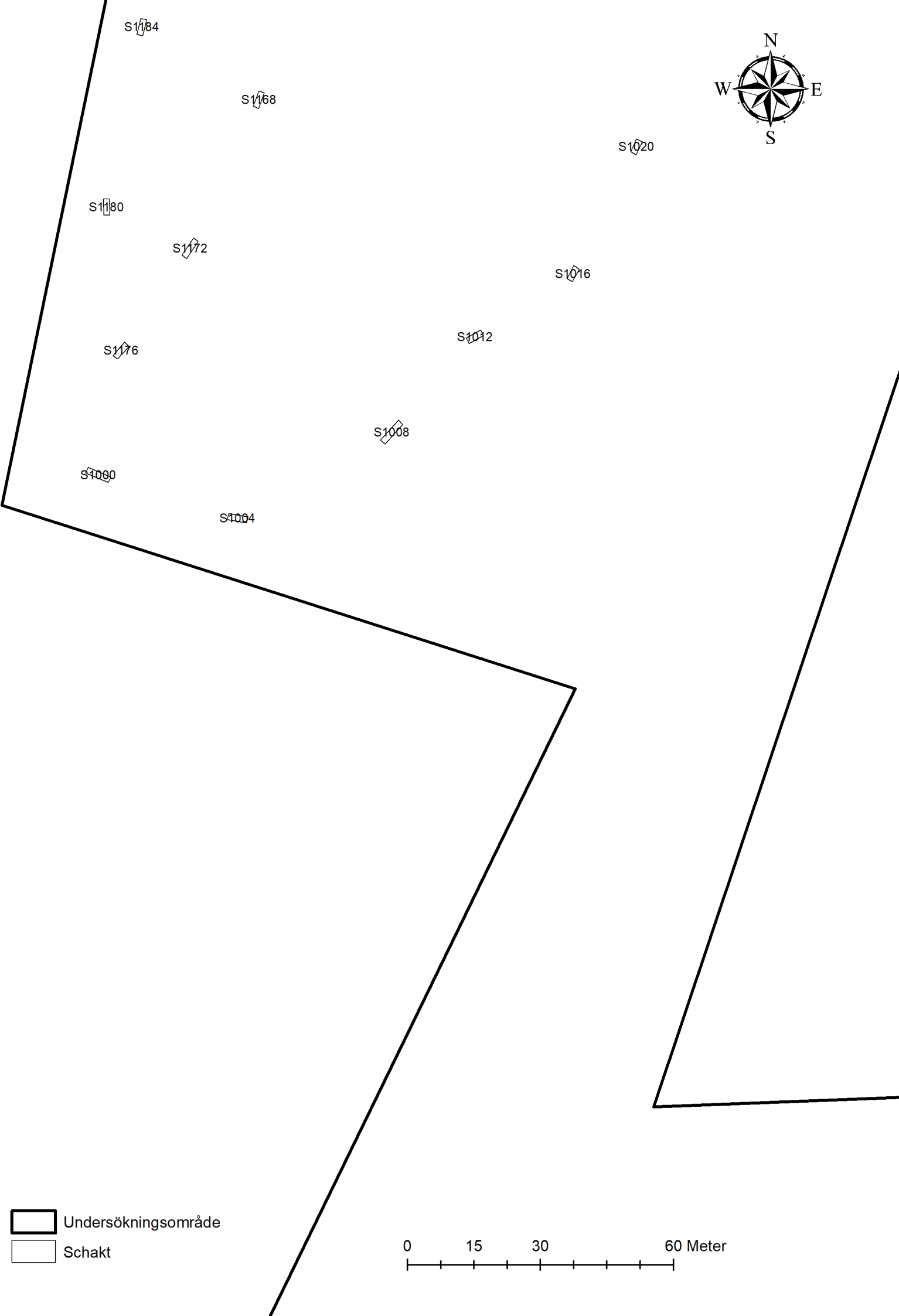
Bilaga 2. *Anläggningsbeskrivningar*

ID	Typ	Beskrivning	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Kommentar
A1281	Stolphål	Gråbrun sand med kolstänk	0,36	0,36		
A1290	Grop	Flammig gråbrun sand med enstaka kolstänk	0,62	0,5		Anläggningen fortsätter i schacktväggen mot öster
A1302	Stolphål	Gråbrun sand med kolstänk	0,33	0,33		
A1311	Härd	Sotig gråbrun sand med riklig förekomst av kolbitar	0,88	0,52		Anläggningen fortsätter i schacktväggen i norr
A1329	Stolphål	Gråbrun sand med kolstänk	0,5	0,26		
A1365	Ränna	Mörk gråbrun sand med kolstänk	1,6	1		Anläggningen fortsätter i schacktväggen mot öster och väster
A1375	Härd	Gråbrun sotig sand med skörbrända stenar 0,1-0,2 meter stora	1,35	1,1		Anläggningen fortsätter i schacktväggen mot öster
A1388	Stolphål	Gråbrun sand	0,53	0,41		
A1404	Stolphål	Mörk gråbrun sand med kolstänk	0,41	0,41		
A1418	Stolphål	Mörk gråbrun sand med kolstänk	0,47	0,37		Anläggningen fortsätter i schacktväggen mot öster
A1441	Stolphål	Mörk gråbrun sand med kolstänk	0,3	0,3		
A1454	Ränna	Mörk gråbrun sand med kolstänk	0,93	0,42		
A1470	Stolphål	Mörk gråbrun sand med kolstänk	0,41	0,3		
A1483	Stolphål	Gråbrun sand	0,4	0,34		
A1496	Stolphål	Gråbrun sand	0,26	0,24		
A1504	Stolphål	Mörk gråbrun sand med kolstänk	0,32	0,24		
A1517	Stolphål	Gråbrun sand	0,6	0,37		
A1531	Stolphål	Mörk gråbrun sand med kolstänk	0,4	0,4		
A1544	Stolphål	Mörk gråbrun sand med kolstänk	0,4	0,35		
A1561	Grop	Mörk gråbrun sand med sot och kolstänk	0,7	0,47		Anläggningen fortsätter i schackvägg mot öster
A1570	Stolphål	Mörk gråbrun sand med kolstänk	0,35	0,2		Anläggningen fortsätter i schacktväggen mot väster
A1626	Ränna	Gråbrun sand med inslag av mörkare partier och kolstänk	1,45	0,82		Anläggningen fortsätter in i schackvägg mot norr och söder
A1671	Malmupplag	Område innehållande rikligt med myrmalm	5	3		Området avgränsas i öster av ett stensatt dike
L1679	Dike	Stensatt dike i östra delen, i väster försvinner stennarna successivt	15	0,4		Norra delen av diket var stensatt

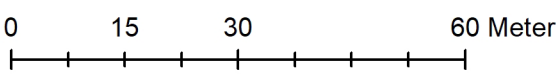
Bilaga 3. Kartor som visar grävda schakt från norr till söder

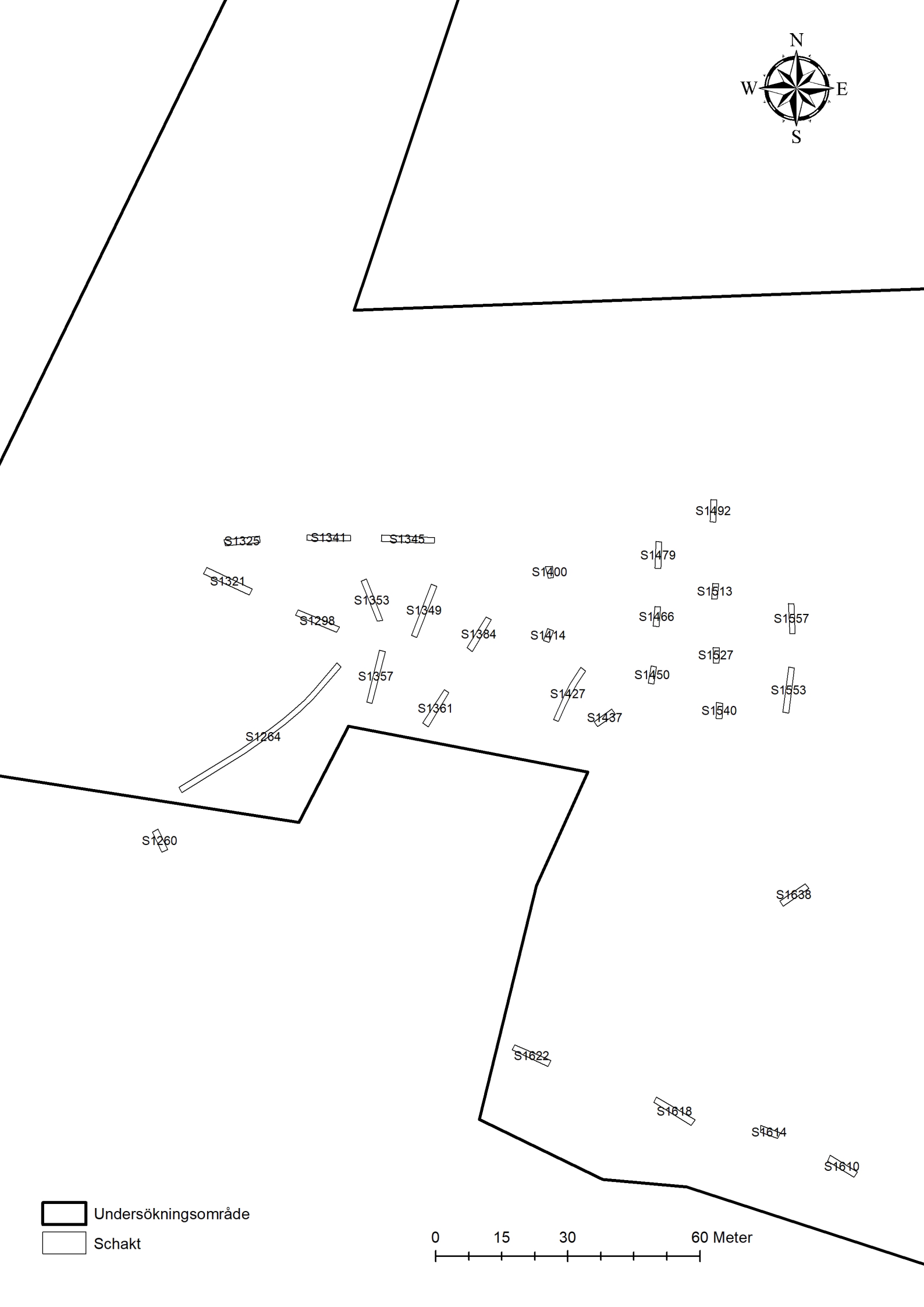
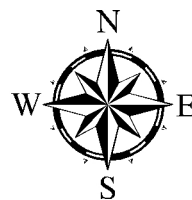

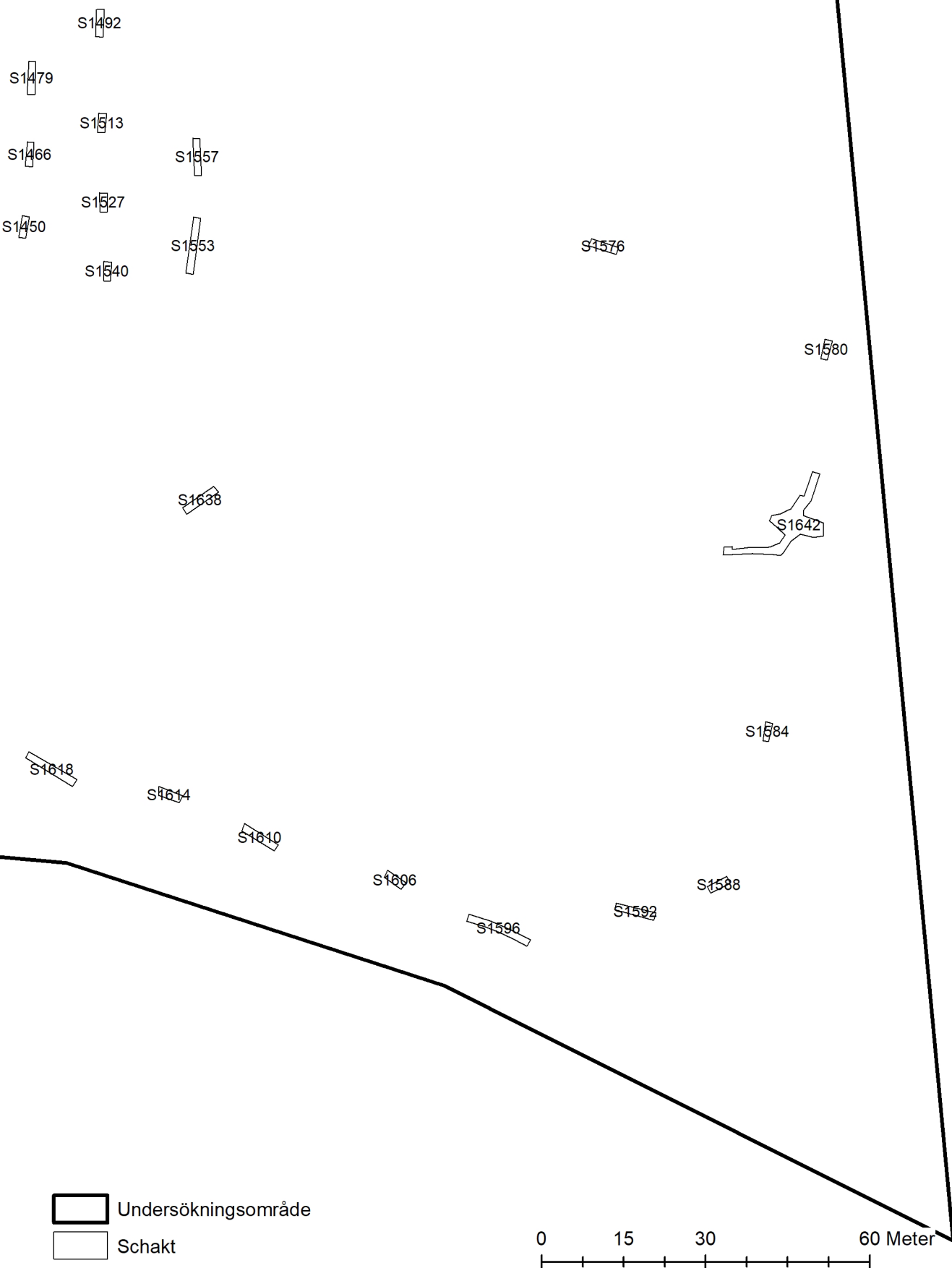
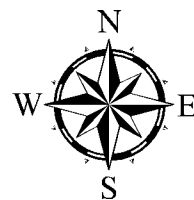

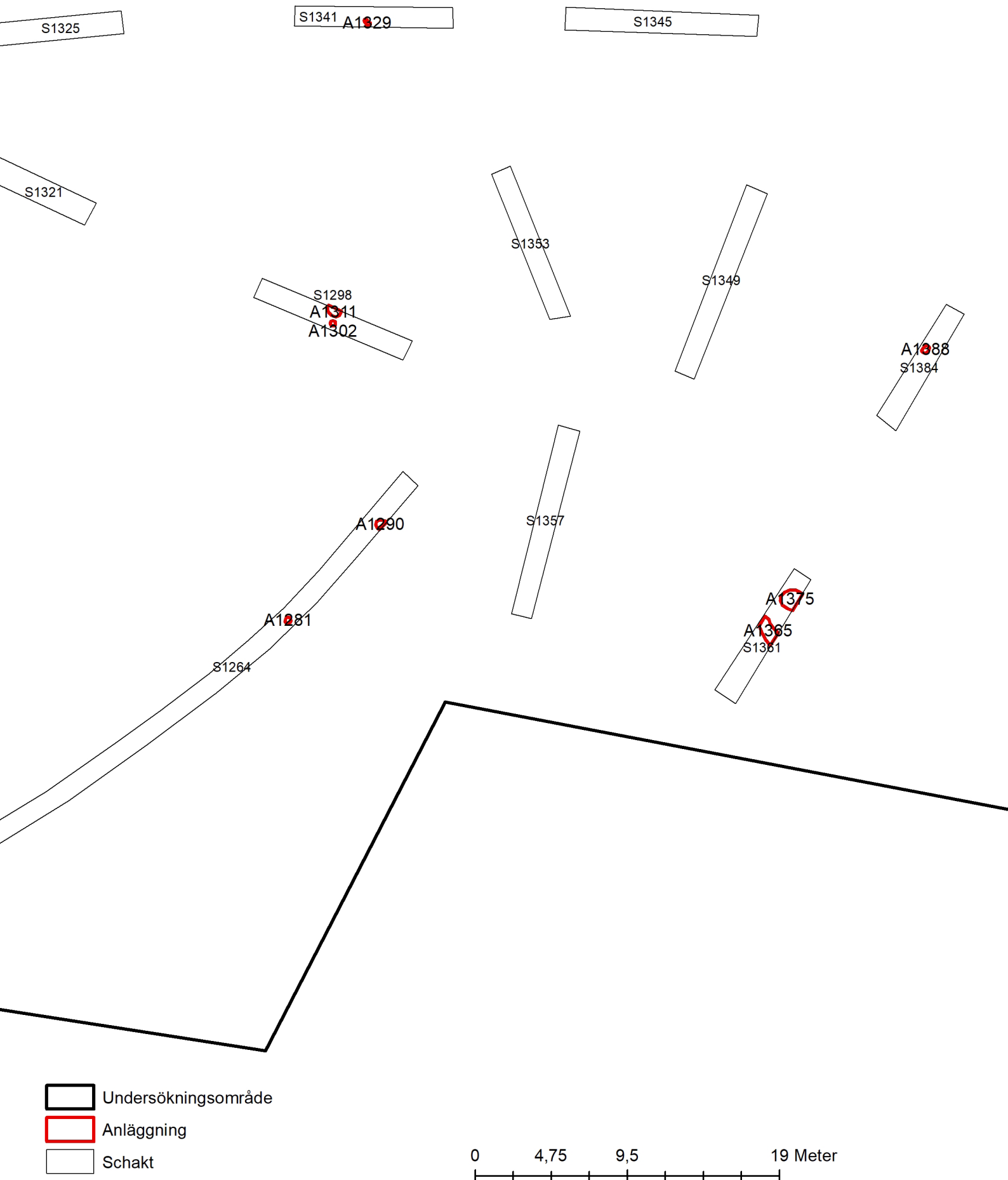
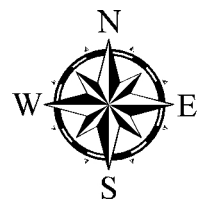
- Undersökningsområde
- Schakt

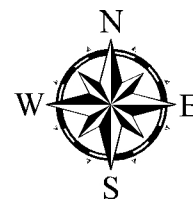

Bilaga 4. Kartor som visar förekomsten av anläggningar från väster till öster

A1404
S1400

S1479
A1483

S1492
A1504

A1517
S1513

A1470
S1466

A1561
S1557

A1418
S1414

S1527
A1531

A1454
S1450

S1553

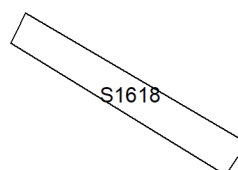
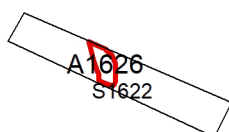
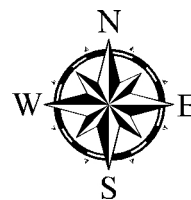
S1427

S1437
A1441

S1540
A1544

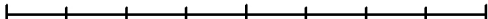
- Undersökningsområde
- Anläggning
- Schakt

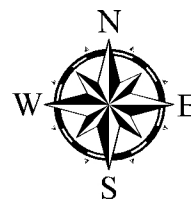
0 4,75 9,5 19 Meter

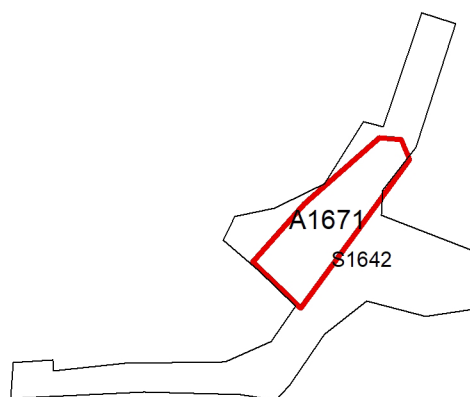
- Undersökningsområde
- Anläggning
- Schakt

0 4,75 9,5 19 Meter

S1580

S1584

- Undersökningsområde
- Anläggning
- Schakt

0 4,75 9,5 19 Meter

